

ARŞİV BELGELERİNDE OSMANLI TAŞRASINDA SİCİLYALI YABANCILAR: HAC DİPLOMASİSİ, DİNİ ÖZGÜRLÜK VE YEREL MÜDAHALELER (1754–1803)

SICILIAN FOREIGNERS IN THE OTTOMAN PROVINCES IN ARCHIVAL
DOCUMENTS: PILGRIMAGE DIPLOMACY, RELIGIOUS FREEDOM, AND
LOCAL INTERVENTIONS (1754–1803)

REYHAN YİRŞEN*

Sorumlu Yazar

Öz

Bu çalışma, 1754 ile 1803 yılları arasında Osmanlı Devleti ile Sicilyateyn Krallığı arasındaki diplomatik ve ticari ilişkiler bağlamında, Sicilyateyn tebaasının Kudüs’e yönelik kutsal mekân ziyaretlerini ve din adamlarının bu topraklarda yaşadıkları sorunları ahidnâme hukuku ve Osmanlı idarî prosedürü çerçevesinde incelemektedir. Özellikle 7 Nisan 1740 tarihli Osmanlı–Sicilyateyn ticaret antlaşmasının ilgili hükmü üzerinden bu ziyaretler, sadece dinî bir pratik değil, aynı zamanda uluslararası hukuk, diplomasi ve imparatorluk yönetimi bağlamında çok katmanlı bir etkileşim alanı sunmaktadır. 1740 tarihli ahidnâmenin dördüncü maddesi, Sicilyateyn tebaasının mezhep özgürlüğü ve Kudüs gibi kutsal yerlere ziyaret hakkını açık biçimde tanımlamakta ve bu hakların diğer dost devletlere tanınan imtiyazlarla eşit şekilde uygulanmasını öngörmektedir.

Çalışmanın temel argümanı, söz konusu ziyaretlerin yalnızca bir “dini seyahat” olarak değil, Osmanlı hukukî düzeni içerisinde tanımlanmış ve kurumsallaşmış bir güvenli seyahat rejiminin parçası olduğudur. Bu rejim, ahidnâmeler, yol hükümleri ve konsolosluk ağları aracılığıyla işletilmiş; özellikle Sicilyateyn tebaasına mensup rahipler, tercümanlar, hizmetkarlar ve tüccarlar için güvenli seyahat ve ikamet imkânı sağlamıştır. Nitekim Osmanlı arşivinde Düvel-i Ecnebiye defterleri tasnifinde bulunan 97/2 Sicilya Defteri ve Hadariye tasnifinde bulunan 6 numaralı Sicilyateyn Düvel-i Ecnebiye defteri içerisinde bulunan hükümlerde, Kudüs’e giden Sicilyateyn tebaasının yol boyunca müdahaleden korunmaları, vergi yükümlülüklerinden muaf tutulmaları ve yerel görevliler tarafından rahatsız edilmemeleri yönünde ikazlar bulunmaktadır. Bununla birlikte, uygulamada bu hukuki çerçevenin her zaman sorunsuz işlemediği görülmektedir. Kudüs, Edirne, İzmir, Kıbrıs, Halep gibi farklı bölgelerden gelen belgeler, yerel görevlilerin zaman zaman ahidnâme hükümlerine aykırı davranarak Sicilyateyn tebaasına müdahalede bulunduğunu, hatta rahiplerin ve seyyahların rencide edildiğini göstermektedir. Bu durum, Osmanlı merkezî idaresinin hukuki düzenlemeleri ile taşra uygulamaları arasındaki gerilimi açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu tür ihlaller karşısında Sicilyateyn elçiliğinin devreye girerek merkeze şikâyetle bulunması ve bunun sonucunda yeniden emirler gönderilmesi bu sorun özelinde iki taraf arasında çözüm odaklı bir müzakere yürütüldüğünü işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Sicilyateyn Krallığı, Kudüs, Rahip, Yol İzinleri

Araştırma Makalesi / Künye: YİRŞEN, Reyhan. “Arşiv Belgelerinde Osmanlı Taşrasında Sicilyalı Yabancılar: Hac Diplomasisi, Dini Özgürlük ve Yerel Müdahaleler (1754–1803)”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 118 (Haziran 2026), s. 585-597. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1923379>

* Arş. Gör. Dr. Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları ABD., E-mail: reyhaniyrsen@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0702-4497

Abstract

This study examines the pilgrimages to the holy sites in Jerusalem by the subjects of the Kingdom of the Two Sicilies, and the difficulties experienced by the clergy in these territories, within the context of diplomatic and commercial relations between the Ottoman Empire and the Two Sicilies between 1754 and 1803. These issues are analyzed within the framework of capitulatory law and Ottoman administrative procedures. These pilgrimages, shaped in particular by the relevant provision of the Ottoman–Two Sicilies commercial treaty of April 7, 1740, constitute not merely a religious practice, but a multi-layered sphere of interaction within the contexts of international law, diplomacy, and imperial administration. The fourth article of the 1740 capitulation explicitly defines the freedom of worship and the right of pilgrimage to holy places such as Jerusalem for the subjects of the Two Sicilies, stipulating that these rights be applied on par with the privileges granted to other friendly nations.

The central argument of the study is that the visits in question were not merely a “religious journey,” but part of a safe travel regime defined and institutionalized within the Ottoman legal order. This regime operated through capitulations, travel firmans, and consular networks; it provided the opportunity for safe travel and residence particularly for priests, dragomans, servants, and merchants who were subjects of the Two Sicilies. Indeed, the imperial decrees contained in the Sicily Register (No. 97/2) of the Registers of Foreign States (Düvel-i Ecnebiye Defterleri) collection and the Two Sicilies Register of Foreign States (No. 6) of the Hadariye collection in the Ottoman Archives include injunctions ensuring that subjects of the Two Sicilies traveling to Jerusalem be protected from interference along their route, exempted from tax obligations, and spared from harassment by local officials.

However, it is evident that this legal framework did not always function seamlessly in practice. Documents from diverse regions such as Jerusalem, Edirne, Izmir, Cyprus, and Aleppo demonstrate that local officials occasionally acted in violation of capitulatory provisions, interfering with the subjects of the Two Sicilies, and that priests and travelers were even subjected to mistreatment. This situation clearly reveals the tension between the legal regulations of the Ottoman central administration and provincial practices. In the face of such violations, the intervention of the embassy of the Two Sicilies to lodge complaints with the central government, which resulted in the dispatch of renewed imperial orders, indicates that a solution-oriented negotiation was conducted between the two parties specifically regarding this issue.

Key Words: Ottoman State, Kingdom of the Two Sicilies, Jerusalem, Priest, Travel Permits.

Giriş

Osmanlı coğrafyasında yabancı ülke vatandaşlarının dolaşımı 14. yüzyıldan itibaren sıklıkla rastlanan bir olgudur. Ticaret, diplomatik misyon, turistik gezi gibi çeşitli amaçlarla Osmanlı topraklarına girmek isteyen yabancıların bu yöndeki talepleri Osmanlı makamlarınca hukuki mevzuata göre değerlendirilip yanıtlanmıştır. Bu mevzuat da başta ahidnâmeler olmak üzere yol izni ve mürur tezkeresi gibi resmî belgelere dayanmaktadır. Özellikle yabancı uyruklu kişinin tâbi olduğu taraf ile Osmanlı hükümeti arasında geçerli bir ahidnâmenin varlığı, dolaşım ile ilgili bürokratik prosedürü kolaylaştırıcı bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bu bürokratik süreç, Osmanlı topraklarında dolaşım talebinde bulunan Sicilyateyn vatandaşları için de geçerlidir. Nitekim bu türden hükümlere Sicilyateyn Düvel-i Ecnebiye Defterlerinde rastlanmaktadır.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Düvel-i Ecnebiye Defterleri tasnifinde envanterlenen özellikle Hadariye tasnifindeki 6 numaralı Sicilyateyn Düvel-i Ecnebiye Defteri ile 97/2 Sicilya Defteri içerisinde Sicilyateyn vatandaşlarının

Osmanlı topraklarındaki dolaşımına ilişkin hükümler kayıt altına alınmıştır¹. Söz konusu hükümleri tematik olarak iki grup altında değerlendirmek mümkündür. İlk grubu, Hıristiyan hac merkezlerini ziyaret etmek amacıyla yol izni talebinde bulunan Sicilyateyn vatandaşlarına ilişkin hükümler oluşturur. Diğer grupta ise, Sicilyateyn kordiplomatliğindeki Hıristiyan din adamlarının Osmanlı topraklarındaki dolaşımını esasında meydana gelen problemler öne çıkmaktadır.

Osmanlı Devleti ile bağımsız bir monarşi olarak Sicilyateyn arasındaki ilişkileri dönem kaynakları temelinde her yönden ele alan bir çalışma bulunmamaktadır. Bununla birlikte, ikili ilişkileri belirli yönleriyle, özellikle ticari ve diplomatik açıdan değerlendiren bazı çalışmaların da olduğu vurgulanmalıdır. İki taraf arasındaki ticari ilişkilerin hukuki zemininin resmi kayıtlar çerçevesinde tartışıldığı Bottari ve Demiryürek'in araştırmaları başlıca kaynaklardır (Bottari, 2014; Demiryürek, 2014). Bu çalışmada ise Hadariye tasnifindeki 6 numaralı Sicilyateyn Düvel-i Ecnebiye Defteri ile 97/2 Sicilya Defteri içerisinde Sicilyateyn vatandaşlarının Osmanlı topraklarındaki dolaşımına ilişkin hükümler benzer Osmanlı arşiv kayıtlarından da istifade edilerek değerlendirilecektir. Ayrıca, iki taraf arasındaki siyasi ilişkilerin ilgili hükümlere ve süreçteki sorunların çözümüne katkısının olup olmadığı da üzerinde durulan hususlardan biri olacaktır. Söz konusu defterlerin ilk kez ele alınacağı bu çalışmanın genelde Osmanlı-Sicilyateyn ilişkilerine, özelde ise Osmanlı diplomasisi araştırmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1. Osmanlı Mevzuatında Yabancıların Dolaşımı ve Osmanlı-Sicilyateyn Ahidnâmelerinde Seyahat Rejimi

Osmanlı Devleti'nde yabancıların seyahat ve ticaret faaliyetleri hususu hem devletin güvenliğini koruyan hem de ekonomik canlılığı sağlayan belirli bir düzen içerisinde yürütülmüştür. Bu sistemin temel dayanağını yabancı devlet tebaasına Osmanlı topraklarında çeşitli hak ve sorumluluklar tanıyan ahidnâmeler oluşturmaktadır. İlk örneklerine 14. yüzyılda İtalyan kent devletleriyle yapılan anlaşmalarda rastlanan bu belgeler, zamanla Akdeniz ticaretinin gelişmesine paralel olarak daha kapsamlı ve çeşitli hale gelmiştir. Osmanlı yönetimi, bu antlaşmaları yaparken üç ana hedefi gözetmiştir. Karşı devletle kalıcı bir dostluk ve sadakat bağı kurmak, siyasi ve askerî açıdan stratejik avantajlar elde etmek ve gümrük vergileri aracılığıyla hazineye doğrudan nakit girişi sağlayarak ekonomik kazanç elde etmek (İnalçık, 2022, 228). Bu hukuki çerçeve üç temel bölümden oluşmaktaydı; ilk bölümde tüccarın seyahatleri sırasında can ve mal güvenliği ile borçlar hukuku gibi temel hakları, ikinci bölümde onlara eşlik eden diplomatik görevlilerin yetkileri, son bölümde ise gemilerin limanlara giriş-çıkış usulleri ile gümrük vergileri gibi ticari kurallar yer almaktaydı (Kütükoğlu, 1988, 538).

Bahsi geçen bu genel hakların sahada karşılık bulabilmesi için Osmanlı idari sisteminde tebaanın ve yabancı unsurların güvenli bir şekilde seyahat edebilmeleri, merkezi otorite tarafından tanzim edilen "yol emri" veya "mürur tezkeresi" gibi resmi izin belgelerine tâbi kılınmıştır. Yol emirlerinin verilme nedenleri incelendiğinde; ziyaret, veraset işlemleri, alacak tahsili, tedavi ve kutsal yerlere yapılan hac ziyaretleri gibi çeşitli gerekçelerin öne çıktığı görülmektedir (Turna, 2013, 48). Bâb-ı Âli'den

1 Çalışma kapsamında taranan defterlerden biri olan 97/2 Sicilya Defteri içerisinde konuyla ilgili iki hükme rastlanmıştır. Bu hükümlerden ilki Sicilyalı bir tabibin 18-29 Ocak 1837 tarihinde Kudüs-i Şerif'e gitmek için aldığı yol iznidir. Diğer hükümde ise 3-12 Mart 1852 tarihli bir Sicilyateyn beyzadesine yine Kudüs-i Şerif ziyareti için verilen yol izni kayıt altına alınmıştır. Bu hükümler çalışma dönemi dışında olduğundan değerlendirmeye alınmamıştır.

temin edilen bu belgeler, yolculuk sırasında yerel denetim noktalarında ibraz edilmek suretiyle, seyahatin meşruyetini ortaya koyan bir tür pasaport işlevi görmüştür. İmparatorluk sınırları içindeki hareketliliğe bakıldığında, yalnızca yerel halkın değil, aynı zamanda yabancı seyyahların ve ticari faaliyetlerini sürdüren tüccarların da önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu hareketlilik, Osmanlı Devleti ile Batılı güçler arasında akdedilen ahidnâmelerde yer alan özel hükümler doğrultusunda şekillenmiş; söz konusu düzenlemeler, yabancı tebaanın seyahat serbestisini belirli bir hukuki çerçeve içine oturtmuştur (Sezer, 2003,106).

Osmanlı Devleti, Avrupalı güçlerle akdettiği ahidnâmeler aracılığıyla yabancı tebaanın mukaddes mahalleri ziyaretini belirli bir hukuki çerçeveye oturtmuş ve bu seyahatlerin güvenliğini teminat altına almıştır. Bu uygulamanın erken ve dikkat çekici örneklerinden biri, 1604 yılında Fransa ile imzalanan ahidnâmedir. Nitekim söz konusu düzenlemede, Fransız tebaası ile onların bayrağı altında ticaret yapan grupların Kudüs'teki kutsal yerleri ziyaretlerine imkân tanındığı anlaşılmaktadır (Noradounghian, 1897, 94–95). Benzer şekilde Hollanda ile yapılan 1680 tarihli antlaşmanın 32. maddesi (Noradounghian, 1897, 180), Avusturya ile akdedilen 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'nın 13. Maddesi (BOA., A.DVNS.NMH.d., 5/403; Noradounghian, 1897, 195) ve Rusya ile imzalanan 1700 tarihli İstanbul Antlaşması'nın 12. maddesi birbirini teyit eder mahiyettedir (BOA.,A.DVNS,DVE.d., 83/8; Noradounghian, 1897, 202; Osmanlı-Rus Antlaşmaları, 2019, 47). Söz konusu maddelerle, antlaşma yapılan devletlerin tebaasının Kudüs'e gerçekleştirecekleri ziyaretlerin serbest bir şekilde icrası güvence altına alınmış; yerel görevlilerin ise bu ziyaretler sırasında hacılara yönelik müdahalede bulunmamaları açıkça hükme bağlanmıştır.

Söz konusu antlaşmalar içerisinde Fransa ile yapılan 1604 yılındaki antlaşma bu çalışmanın konusu bağlamında özel bir önem taşımaktadır. Bu kapsamda, antlaşmanın dördüncü maddesi Fransa tebaasının yanı sıra o dönemde İspanyol² hâkimiyetinde bulunmaları hasebiyle Fransız bayrağı ve himayesi altında ticaret yapan Sicilya, Portekiz, Ragusa ve Floransa gibi farklı milletlere mensup unsurların Kudüs'teki mukaddes mahalleri hiçbir engel ile karşılaşmaksızın serbestçe ziyaret edebilmelerini hükme bağlamıştır. Ahidnâmenin beşinci maddesinde ise bu hukuki himaye ruhban sınıfını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu maddede; Kudüs, Beytullahim ve Osmanlı egemenliğindeki diğer bölgelerde bulunan kadim kiliselerde görev yapan din adamlarının can ve mal güvenliklerinin sağlanacağı, seyahat ve ikametleri esnasında her türlü tacizden korunacakları ve kendilerine gerekli kolaylığın gösterileceği taahhüt edilmiştir (Noradounghian, 1897, 94-95; Dipratu, 2024, 94-95; Daniş, 2018, 256).

1604 yılında yapılan bu antlaşma ile Fransa ve onun bayrağı altında ticaret yapan diğer milletlerin kutsal yerleri ziyaretleri güvence altına alınmışken 1673 tarihli ahidnâmenin 43. maddesinde söz konusu devletlerin Fransız himayesinden bir dönem mahrum bırakılarak bu hakkın ahidnâme metninden çıkarıldığı hatırlatılmaktadır. Ancak Fransa Kralı'nın diplomatik girişimleri neticesinde Bab-ı Ali nezdinde elçisi bulunmayan ve Fransa ile dost olan milletlerin, eskiden olduğu gibi güven ve özgürlük içerisinde Kudüs'teki mukaddes yerleri ziyaret edebilecekleri yeniden tescil edilmiştir. İlgili maddede ayrıca, bu milletlere ileride ticaret izni verilmesi durumunda, bunun başka bir devletin değil, yine kadim usul uyarınca Fransız bayrağı altında gerçekleştirileceği kesin bir dille hükme bağlanmıştır (Şişman, 1999, 550-557;

2 Söz konusu dönemde Sicilya'nın İspanyol hâkimiyeti altında bulunması (Roberts, 2015, 336) sebebiyle, Sicilyateyn tebaası ticari faaliyetlerini ve diplomatik işlemlerini Fransız bayrağı altında yürütmekteydi.

Noradounghian, 1897, 142). Aynı antlaşmanın sonradan eklenen ikinci maddesi ise Fransız tebaasının ve –henüz kendi ahidnâmesi olmadığı için– onların himayesi altında seyahat eden tüm unsurların Kudüs’e gidiş ve dönüşlerinde her türlü taciz ve eziyetten muaf tutulacaklarını taahhüt etmiştir. Bu hükümler, Sicilyateyn tebaasının 1740 yılına kadar Osmanlı sularında ve kutsal topraklarda sahip olduğu “Fransız himayesindeki hacı” statüsünün temel hukuki çerçevesini teşkil etmektedir (Noradounghian, 1897, 142).

18. yüzyıl Akdeniz dünyası, büyük güçlerin stratejik rekabetine ve bu rekabetin gölgesinde şekillenen ticari-diplomatik ilişkilere sahne olmuştur. Bu dönemde İspanya ve Fransa arasındaki nüfuz mücadeleleri nedeniyle uzun süre siyasi belirsizlik yaşayan Sicilya, 1739 yılında Napoli ile birleşerek Sicilyateyn Krallığı (İki Sicilya) adıyla siyasi birliğini tesis etmiştir (Uzunçarşılı, 2011, 238–239). Bu yeni siyasi yapının Akdeniz ticaretinde söz sahibi olma arzusu, dönemin bölgesel gücü olan Osmanlı Devleti ile ilk resmî temasların kurulmasını zorunlu kılmıştır. Osmanlı Devleti ile Sicilyateyn Krallığı arasındaki münasebetler, başlangıçta ağırlıklı olarak ticari kaygılar ve Akdeniz’deki emniyet arayışı üzerine kurgulanmıştır (Sevinç, 2013, 459). 1738–1759 yılları arasında tahtta bulunan III. Carlos, ticari ve diplomatik çıkarlarını korumak amacıyla 1740 yılında Giuseppe Finocchietti di Faulon’u elçi olarak İstanbul’a göndermiştir (Turan, 1967, 82). Bu diplomatik girişim, Humbaracı Ahmet Paşa’nın arabuluculuğu neticesinde 7 Nisan 1740 tarihinde meyvesini vermiş; taraflar arasında 21 maddeden oluşan kapsamlı bir Ticaret ve Dostluk Antlaşması imzalanmıştır (Yırşen, 2018, 18).

Bu ahidnâme, yalnızca gümrük ve ticaret haklarını düzenlemekle sınırlı kalmamış; aynı zamanda iki devlet tebaasının seyahat serbestisine ilişkin hükümler getirmiş ve bölgedeki seyahatlerin önündeki en önemli sorunlardan biri olan korsanlık faaliyetlerine karşı ortak bir hukuki zemin tesis etmiştir. III. Carlos’un bu hamlesi, Sicilya gemilerini Akdeniz’de güvenli bir seyir imkânına kavuşturma ve Osmanlı Devleti’nin diplomatik desteğini alarak bölgesel prestijini artırma gayesi taşımaktadır. İlişkileri daha kurumsal bir yapıya taşımak isteyen Osmanlı Devleti, 1741 yılında Hacı Hüseyin Efendi’yi orta elçi sıfatıyla hediyelerle beraber Napoli’ye göndermiştir (BOA., TS.MA.d., 6058) Bu görevlendirme, Osmanlı diplomasisinin geleneksel tek taraflı yapısından “karşılıklılık” esasına geçişinin önemli bir tezahürüdür. Geniş bir maiyetle Napoli’ye ulaşan Hüseyin Efendi, sarayda büyük bir ihtimamla karşılanmış ve Padişah’ın nâme-i hümayununu kıymetli hediyeler eşliğinde Kral III. Carlos’a takdim etmiştir (Yırşen, 2018, 22). Hacı Hüseyin Efendi’nin Napoli’deki diplomatik temasları, sadece bir nâme takdiminden ibaret kalmamış; iki devlet arasındaki dostane ilişkilerin en üst düzeyde teyit edilmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim Padişah’ın mektubunun ve beraberindeki hediyelerin takdiminden sonra, Kral III. Carlos tarafından Sadrazam’a hitaben bir cevap mektubu kaleme alınmıştır. Söz konusu mektupta Kral; Osmanlı elçisinin aracılığıyla gönderilen mektubu resmen aldığını beyan etmiş ve gönderilen hediyelerin kendisinde büyük bir memnuniyet uyandırdığını özel olarak vurgulamıştır. Bu yazışma, elçilik görevinin diplomatik protokol açısından tam başarıyla tamamlandığının ve Sicilyateyn sarayının Osmanlı nezdindeki itibarının somut bir nişanesi olmuştur (BOA., İE.HR.22/1966). Napoli’deki yaklaşık iki aylık diplomatik mesai, iki devlet arasındaki bilgi akışını hızlandırmış ve düzenli elçi değişiminin önünü açmıştır. Nitekim bu sürecin devamında Nicola de Majo’nun İstanbul’a atanması, diplomatik temsilin süreklilik kazandığını göstermektedir (Doğan, 2022, 1000). Osmanlı–Sicilyateyn ilişkileri, 18. yüzyılın dinamik Akdeniz siyasetinde ticari pragmatizm ve güvenlik ihtiyacı üzerine inşa edilmiştir.

2. Osmanlı Arşiv Belgelerinde Sicilyateyn Vatandaşlarının Seyahati

Önceki bölümde de detaylandırıldığı üzere, Osmanlı Devleti ile Sicilyateyn Krallığı arasındaki ilişkilerin gelişmesinde 1740 tarihli antlaşmanın belirleyici olduğunu öne sürmek mümkündür. Toplam 21 maddeden oluşan bu antlaşmanın içeriğinde ağırlıklı olarak konsolos atamaları, ticaret, vergi, seyahat ve güvenlikle ilgili hükümlerin varlığı, iki tarafın da ticari iş birliğini hukuki ve kalıcı bir statüye kavuşturma konusunda ortak bir irade taşıdığını göstermektedir. Bu antlaşmanın belirlediği hukuki zemin, Sicilyateyn vatandaşlarının Osmanlı topraklarında dolaşımını mümkün kılmıştır. Osmanlı idaresinden bu türden talepte bulunan Sicilyateyn uyruklu kişiler, prosedür gereği kendi namlarına düzenlenen yol izinleriyle Osmanlı topraklarında dolaşım serbestisi kazanmıştır. Çalışmanın ana materyali olan arşiv defterlerinde Sicilyateyn vatandaşlarının Osmanlı topraklarında dolaşımına ilişkin kayıtlar tematik bakımdan iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan ilkinde, Hıristiyan hac merkezlerini ziyaret gerekçesiyle talep edilen yol iznine dair hükümler bulunurken diğerinde de özellikle diplomatik misyon emrindeki Sicilyateyn vatandaşlarının Osmanlı topraklarındaki dolaşımalarında karşılaştıkları sorunlarla ilgili kayıtlar yer almaktadır.

2.1. Osmanlı–Sicilyateyn İlişkilerinde Hac Diplomasisi: Osmanlı Yol İzin Belgelerinde Kudüs Ziyaretleri (1754–1803)

1740 tarihli ahidnâmenin dördüncü maddesi bu çalışmanın ana konusuyla ilgili prosedürün genel çerçevesini belirlemesi yönünden oldukça önemlidir. Söz konusu madde uyarınca; Sicilyateyn tebaasından olan seyyahların kutsal mekânları ziyaret etmek maksadıyla Kudüs-i Şerif'e gitmeleri durumunda, kendilerine diğer dost devletlerin vatandaşlarına tanınan imtiyaz ve kolaylıkların aynen uygulanması hüküm altına alınmıştır³. Osmanlı Devleti, Sicilyateyn Krallığı tebaasının dini inançlarına hiçbir şekilde müdahale edilmeyeceğini taahhüt ederek Kudüs ile diğer kutsal bölgelere yapılacak hac veya ziyaret seyahatleri hususunda, daha önce Fransa, Hollanda, Avusturya ve Rusya gibi "diğer dost devletlere" tanınmış olan mevcut kuralların aynen geçerli olacağını garanti etmektedir. Osmanlı hükümetinin bu yaklaşımla yabancı tebaaya yönelik dış politikasında devletlerarası bir eşitlik standardı oluşturmaya çalıştığını önermek mümkündür. Nitekim bu kıyas ve eşitlik standardı konusundaki hassasiyet, 6 numaralı Sicilyateyn Düvel-i Ecnebiye defterindeki hükümlerde kendini göstermektedir. Defterde yer alan hükümler; Sicilyateyn elçiliğine mensup kişilerin, tüccarların ve hizmetkârların, Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs dâhil olmak üzere Halep, Şam, Beyrut ve Akka gibi Osmanlı topraklarındaki hareketliliğini göstermektedir. Belgelere göre bu süreç, İstanbul'daki Sicilyateyn elçisinin bir dilekçe yazarak seyahat edecek kişinin adını, baba adını, mesleğini, takip edeceği güzergâhı ve seyahat amacını bildirmesiyle işlemektedir. Düzenlenen bu yol izinlerinin, güzergâh üzerinde bulunan kadırlara, yeniçeri serdarlarına, iskele ümenâsına ve cizyedârlara hitaben yazıldığı görülmektedir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 113/4, 136/2, 136/3, 150/5, 152/6).

3 Re'âyâlarının mezhebi hususunda ve Kudüs-i şerif vesâ'ir yerlere varan seyyahlariyçün sâ'ir dost olan düvele mürâ'ât olunduğu üzere müsâ'ade oluna ve memâlik-i Osmaniyenin her kanğı mahallinde tüccârımız ve re'âyâlarımızdan ve bayrağımız altında olanlardan biri vefât eder ise muhalledâtu hükkâm ve zâbitândan müsâdere olunmayıp ve bir güne muhalledâtu mâl-ı gâibdir diyü vaz'-ı yed ve istishâb olunmaksızın vekiline veya konsoloslarına vasiyyeti üzere ashâbına verilmek için teslim oluna ve eğer bilâ vasiyyet vefât eder ise muhalledâtu vekilimize ve konsoloslarımıza yahud vefât ettiği mahalde olan şeriklerine teslim oluna ve vefât eylediği mahalde konsolos ve şerikleri bulunmadığı hâlde ol mahallin kâdîsî şer'-i şerif mücibince muhalledâtu defter eyleyip bir emîn mahalle vaz' ve hıfz idüp resm-i hizmet edâsıyla der-devletimde mukîm olan vekilimiz tarafından ta'yîn olunan âdeme bilâ bahâne def' u teslim eyleye ve devlet-i aliyemin re'âyâsına ve tüccârına dahi tarafımızdan kezalik mu'âmele olunur (BOA, A.DVNS.DVE.d., 96/1, 4-5).

Bu kapsamda defterde yer alan ve kayıtlardaki en erken tarihli yol hükmü olarak da karşımıza çıkan 3–12 Haziran 1754 tarihli hüküm örnek gösterilebilir. Kayseri kazasına tabi bir köyden olan ve Sicilya elçisi hizmetinde çalışan Karabet oğlu Avaniş adlı kişinin, Hristiyan eşi ve iki çocuğuyla Kudüs-i Şerif'teki Kamame kilisesini⁴ ziyaret etmek üzere yola çıkmak istediği bildirilmiştir. Adı geçen kişinin Kayseri'den eşi ve iki çocuğuyla birlikte İstanbul'a gelinceye kadar yol üzerindeki konaklarda, duraklarda, limanlarda ve diğer yerlerde rahatsız edilmemesi, geçişlerine engel olunmaması için emsallerine uygun bir ferman talep edilmiştir. Belgenin devamında, bu kişiye yol izni verilirken emsaline kıyasen işlem yapıldığı belirtilmiş ve daha önce İngiltere elçisi hizmetinde çalışan iki gayrimüslimin, Arapgir kazasından eşleri ve üç çocuklarıyla birlikte İstanbul'a gelişlerine engel olunmaması için İngiltere elçisinin ricasıyla bir ferman verildiği saptanmıştır. Bu doğrultuda, daha önce verilen fermanın gereğince işlem yapılması için bu emir yazılmıştır (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 69/3).

Elçilik ve konsolosluk görevlileri ile hizmetkârlarının Kudüs ve çevresine seyahatleri için izin alınan bir diğer güzergâh ise Draç ve Ülgün-bar olmuştur. Bu bölgedeki konsolos vekili nezdinde tercümanlık yapan Mikail veled-i Tame Toteviç'in hizmetkârı Cebrail veled-i Fercayir'e, işlerini takip edebilmesi amacıyla 18–27 Ekim 1783 tarihli bir hükümle yol izni verilmiştir. Bu izin; Draç ve Ülgün-bar iskelelerinden başlayıp Halep, Şam, Kudüs-i Şerif, Akka, Sayda ve Beyrut'u kapsayan uzun bir güzergâhı içermektedir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 136/2).

Benzer bir diplomatik yol izni de Mısır bölgesi için düzenlenmiştir. Kahire'de ikamet eden Sicilyateyn konsolosunun yanında görevli Yosef veled-i Mikail Arfenci'nin hizmetkârı Mosa Babas veled-i İyas'ın; Kahire'den Halep, Şam, Kudüs-i Şerif, Akka, Sayda ve Beyrut taraflarına seyahat edeceği bildirilmiştir. 17–25 Kasım 1783 tarihinde çıkarılan bu emirde, yetkililerin seyahat edene engel olmamaları; ayrıca cizye, avarız ve kassabiye akçesi gibi vergileri kesinlikle talep etmemeleri hükme bağlanmıştır (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 136/3). Bu uygulamayı takip eden 4–13 Eylül 1787 tarihli bir diğer belgede ise, Mısır'daki Sicilyateyn konsololuğunda tercüman olarak görevine devam eden Yosef veled-i Mikail Arfenci'nin, bu kez Azar veled-i Cüzehin Askir adındaki başka bir hizmetkârı adına söz konusu güzergâhlar için yeniden yol izni talep ettiği görülmektedir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 148/5).

Mısır örneğinde görülen bu diplomatik koruma ağı, Doğu Akdeniz'in bir diğer stratejik merkezi olan Kıbrıs adasını da kapsamıştır. Bu kapsamda, Kıbrıs Sicilyateyn konsolosu yanında 21 Ocak 1784 tarihinde tercüman olarak atanan Françesko veled-i Aftiri Varda'nın hizmetkârı Bosifa veled-i Tamiya Şara için 28 Şubat–8 Mart 1788 tarihlerinde bir yol hükmü tanzim edilmiştir. Hizmetkârın Kıbrıs'tan Şam, Kudüs-i Şerif ve Halep yönüne gerçekleştireceği yolculukta, uğrayacağı bölgelerdeki görevlilerin kendisine zorluk çıkarmaması ve emniyetinin sağlanması hususu fermanla hükme bağlanmıştır (BOA, A.DVNS. HADR.d., 06., 150/5-6).

Osmanlı idaresinin diplomatik misyonlara sağladığı bu seyahat güvenliği, yalnızca geniş bir coğrafyayı kapsamakla kalmamış; aynı zamanda elçilik kadrolarında yaşanan görev değişikliklerinde de titizlikle işletilen dinamik bir bürokratik mekanizmaya dönüşmüştür. Nitekim arşiv kayıtları, yol izni alan kişilerin vefat etmesi durumunda

4 Klasik Arapça kaynaklarda "Kanisat al-Kumamah" olarak geçen yapının modern literatürde Kudüs'teki Kutsal Mezar Kilisesi'ni karşıladığı bilinmektedir. Belgedeki Kamame ifadesinin "Kumamah" ibaresinin Osmanlı Türkçesi'ndeki varyasyonu olduğu genelde benimsenen bir görüştür. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. (Mohammad, 2012; Avcı ve Yazıcı Özdemir, 2019).

eski belgenin iade edilerek yeni istihdam edilen personel adına güncellendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu idari takibin somut bir örneği olarak; 14–23 Haziran 1790 tarihinde Mısır konsolosluğu tercümanı Yosef veled-i Mikail Arfenci'nin hizmetkârı Mena veled-i Mardıros adına Halep, Şam, Kudüs-i Şerif, Hama, Sayda ve Lazkiye güzergâhı için bir yol izni tanzim edilmiştir. Ancak 16–25 Şubat 1799 tarihli bir başka hükümden, adı geçen hizmetkârın vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bürokratik işleyiş gereği, ölen kişiye ait belgenin merkeze teslim edildiği ve onun yerine istihdam edilen Şacarada Fermi oğlu Metahim adına Mısır'dan Halep, Şam, Kudüs-i Şerif, Akka, Sayda ve İstanbul'a uzanan bir güzergâh için yeni bir ferman çıkarıldığı görülmektedir. Söz konusu emirle, bu yeni hizmetkârın da seyahati boyunca yerel yetkililerce korunup gözetilmesi ve geçişine engel olunmaması güvence altına alınmıştır (BOA, A.DVNS. HADR.d., 06., 152/7, 189/1).

Tablo 1: Sicilyateyn Konsolosları Emrinde Çalışanların Kudüs-i Şerif ve Diğer Bölgelere Aldıkları Yol İzinleri

Tarih	Çıkış Yeri	Yol İzni Verilen Yerler	Yol İzni Alınan Kişi	Bağlı Bulunduğu Kişi
3 Haziran 1788	Mısır	Halep, Hama, Humus, Şam, Kudüs-i Şerif, Akka, Sayda, Antakya, Adana, Konya, İstanbul	Hizmetkâr Ecrar veled-i Corcos Ariska	Tercüman Yosef veled-i Mikail Arfenci
14–23 Haziran 1790	Draç ve Ülgün-bar	Kudüs-i Şerif, Şam, Halep, Sayda, Beyrut ve Akka	Hizmetkâr Cebrail veled-i Ferac Asu	Tercüman Mikail veled-i Tame Toteviç
14–23 Haziran 1790	Mısır	Şam, Halep, Kudüs-i Şerif, Akka, Beyrut ve Sayda	Hizmetkâr Ecrar veled-i Corcos Ariska	Tercüman Yosef veled-i Mikail Arfenci
14–23 Haziran 1790	Mısır	Halep, Şam, Kudüs-i Şerif, Hama, Sayda ve Lazkiye	Hizmetkâr Mena veled-i Mardıros	Tercüman Yosef veled-i Mikail Arfenci
24 Haziran–3 Temmuz 1790	Kıbrıs	Şam, Kudüs-i Şerif ve Halep	Hizmetkâr Bosifa Nomabisara	Tercüman Françesko
24 Haziran–3 Temmuz 1790	Adana	Asitane, Şam-ı şerif, Kudüs, Halep ve Beyrut	Tercüman Nasri veled-i Bosifa Delal	Sicilyateyn Konsolosu
18–26 Ocak 1800	Halep	Halep, Şam, Kudüs, Beyrut, Edirne, Konya İstanbul	Tercüman Nasri veled-i Yosifa Delan	Sicilyateyn Konsolosu
4–13 Şubat 1803	Mısır	Halep, Şam, Kudüs-i Şerif, Akka, Sayda ve İstanbul	Hizmetkâr Yoşiyova veled-i Hayim Siton	Tercüman Yosef veled-i Mikail Arfenci

Kudüs-i Şerif ve diğer bölgelere seyahat izni alınan merkezlerin genellikle Draç, Ülgün-Bar, Mısır ve Kıbrıs olduğu görülmektedir. Ayrıca, tercümanlık görevini yürüten kişilerin uzun süre değişmeden bu görevlerinde kaldığı anlaşılmaktadır (BOA., C. HR. 68/3355; BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 152/2, 152/6, 152/7, 154/1, 155/4, 196/3, 214/4).

2.2. Sicilyateyn Uyruklu Din Adamlarının Osmanlı Topraklarında Karşılaştıkları Sorunlar

Yol izinleri ve seyahat serbestisi Osmanlı hükümetince ahidnâmelerle uyumlu bir hukuki zeminde güvence altına alınmış olsa da taşradaki uygulamalar her zaman başkentin bu yöndeki iradesiyle örtüşmemiştir. Yabancı tebaanın ellerindeki resmî belgelere rağmen seyahatleri esnasında veya konakladıkları bölgelerde yaşadıkları sorunlar, yerel yöneticilerin suiistimallerindeki boyutu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bilhassa kutsal mekânların da bulunduğu Kudüs gibi yoğun ziyaretçi alan bölgelerde, yabancı devlet tebaasının ve din adamlarının zaman zaman keyfi muamelelere maruz kaldığı görülmektedir.

Bu duruma örnek olarak Sicilyateyn Krallığı tebaasına mensup rahip ve seyyahların yaşadığı mağduriyetler gösterilebilir. 5–14 Kasım 1775 tarihli hükümde, İstanbul'daki Sicilyateyn elçisinin Divan-ı Hümayun'a sunduğu şikâyet üzerine Kudüs mutasarrıfı ve kadısına gönderilen ferman, yerel zabıt ve cizyedârların ahidnâme şartlarını ihlal ettiğini açıkça ortaya koymaktadır. İlgili belgeye göre; Kudüs-i Şerif'te bulunan Hristiyanlara ait ziyaretgâhlarda diğer dost Hristiyan devletlerin mensuplarına sağlanan imtiyazlara rağmen, Sicilyateyn rahiplerine ve hacılarına haksız yere müdahale edilmiş, zor kullanılarak kendilerinden haksız vergiler alınmış ve cezalar kesilmiştir. Bu olayların iki devlet arasında imzalanan ahidnâme şartlarına aykırı olduğu belirtilmiş; Kudüs-i Şerif'te ziyaret amacıyla bulunan rahiplere ve orayı görme arzusuyla gelip giden tebaaya ahidnâmeye aykırı hiçbir müdahalede bulunulmaması emredilmiştir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 107/5).

22–31 Mayıs 1793 tarihinde Edirne mollasına yazılan bir başka ferman içeriğinden benzer ihlallerin Kudüs dışındaki bölgelerde de yaşandığı anlaşılmaktadır. Sicilyateyn elçisi Don Kostantino Ledolf'un sunduğu şikâyet metninde, Edirne'de kendi hallerinde dolaşan Sicilyalı seyyahların mezhepleri dolayısıyla bu şehirdeki bazı kişilerin tacizine uğradığı bildirilmiştir. Merkeze intikal eden bu durum üzerine; ahidnâme şartları hatırlatılarak söz konusu seyyahlara inançları doğrultusunda tıpkı diğer dost devletlere olduğu gibi müsaade edilmesi ve kendilerine hiçbir tacizde bulunulmaması kesin bir dille hükme bağlanmıştır (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 164/4). 28 Ağustos–6 Eylül 1794 tarihinde yine Edirne mollasına gönderilen bir diğer hükümde de, Sicilyateyn rahiplerinin rencide edilmeye devam edildiği belirtilmiş ve ahkâm defterlerindeki kayıtlara, özellikle Kıbrıs için verilen emsal kararlara atıf yapılarak devletin korumacı tavrını sergilemesi gerektiği hususu vurgulanmıştır.

Söz konusu idari ve mezhepsel baskılara Ege kıyıları ile Akdeniz adalarında da yaşandığı metinlerden açıkça izlenmektedir. 29 Temmuz–7 Ağustos 1794 tarihinde İzmir kadısına hitaben yazılan ferman, İzmir'de bulunan Sicilyateyn konsolosunun yanında papaz kadrosundaki Padira Petro Marita adlı Sicilyalı rahibin, kendi ibadetiyle meşgulken mezhebi yüzünden aşağılanarak hakarete maruz kaldığını bildirmektedir. Sicilyateyn elçisi Don Kostantino Ledolf'un sultandan talep ettiği himaye emri üzerine, yerel makamların ahidnâme kurallarına uymaları emredilmiştir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 171/2).

Ege kıyılarındaki bu türden vakaların bir benzerine Akdeniz'in önemli merkezlerinden Kıbrıs'ta da rastlanmaktadır. 27 Ekim–5 Kasım 1793 tarihinde doğrudan Lefkoşa mollasına gönderilen ferman, adadaki Sicilyalı rahiplere kendi hallerinde yaşarken ahidnâmeye aykırı olarak bazı kişiler tarafından hakaret edildiğini kayıt altına almaktadır. Elçinin şikâyeti üzerine merkezden gönderilen bu emirde, rahiplere yönelik hiçbir müdahaleye izin verilmemesi ve adadaki Sicilyateyn

konsolosunun bilgisi dâhilinde rahiplerin himaye edilmesi kesin bir dille emredilmiştir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 170/1). Nitekim Kıbrıs'ta geçen bu olay, adanın yerel adli kayıtlarına da yansyarak Kıbrıs Şer'iyye Sicillerinde doğrudan yer almıştır. 26 Temmuz 1794 tarihinde Lefkoşa kadısına gönderilen bu içerik incelendiğinde, merkez ile taşra arasındaki hukuki işleyiş ve kriz yönetimi açık biçimde görülmektedir. Sicilyateyn elçisi Don Kostantino Ledolf'un dilekçesi üzerine kaleme alınan metinde, adadaki Sicilyalı rahiplerin kendi hallerinde yaşarken bazı kişiler tarafından taciz edilmesi, sıradan bir asayiş sorunu olarak değil hem İslam hukukuna hem de uluslararası sözleşmeye aykırı bir davranış olarak tanımlanmıştır. Osmanlı hükümeti, adadaki kadıya rahiplere yönelik hiçbir müdahaleye izin verilmemesini emrederken bu himaye sürecinin de adadaki Sicilyateyn konsolosunun bilgisi ve koordinasyonu dâhilinde yürütülmesini zorunlu kılmıştır (Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri/KŞS, 21, 278; Özkul, 2014, 344).

Sicilyateyn rahiplerinin sorun yaşadığı bir başka bölge de Halep olmuştur. Bu bağlamda 7–16 Eylül 1794 tarihinde Halep kadısına gönderilen bir fermanla, şehirde yaşayan Çevistane ve Siltito isimli iki Sicilyalı rahibin kimseye zararı dokunmadan kendi hallerinde yaşarken bazı kişilerce saldırıya uğradıkları ifade edilmiştir. İlgili hükümde rahiplere haksız yere düzenlenen saldırıların sonlandırılması emredilmiştir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 174/1).

Rahiplere ve seyyahlara yönelik dini inanç kaynaklı yıldırma girişimleri ile fiziksel saldırıların yanı sıra, tamamen maddi çıkar sağlama ve mal varlığına el koyma amacıyla Kudüs gibi kutsal bölgedeki tüccarlara yapılan haksızlıklar da resmi yazışmalarda yer bulmuştur. 20–29 Haziran 1794 tarihinde Kudüs kadısına gönderilen bir emirde ticari işleri nedeniyle Kudüs-i Şerif'te bulunan Petro Damiano adlı Sicilyalı müste'menin haksızlığa uğradığı, bazı kamu görevlileri tarafından malına zorla el konulmak istendiği bildirilmiştir. Bu şikâyetle konu davranışın hem İslam hukukuna hem de devletlerarası anlaşmalara aykırı olduğu bildirilerek Sicilyalı müste'menin rahatsız edilmemesi emredilmiştir (BOA, A.DVNS.HADR.d., 06., 170/2).

Sonuç

18. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti ile Sicilyateyn Krallığı arasındaki ilişkilerle ilgili arşiv kayıtları, özellikle 1740 antlaşmasının sahada nasıl uygulandığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Söz konusu kayıtlar, Osmanlı bürokrasisinin sorunlara oldukça dinamik ve denetlemeci bir mekanizmayla yaklaştığını ortaya koymaktadır. Örneğin, vefat eden bir konsolosluk görevlisine tanımlı yol izni belgesinin merkeze iade edilerek iptalinin sağlanması, bürokratik yapının sahteciliğe ve suiistimale karşı geliştirdiği hızlı bir reaksiyon olarak görülmektedir. Buna karşın, bu kurumsal işleyişin en zorlu sınavı merkez ile Kudüs, Edirne, Halep, İzmir, Kıbrıs gibi bölgeler arasındaki idari iletişimde gözlemlenen aksaklıklardır. Elleri padişah onaylı mürur tezkereleri bulunmasına rağmen Sicilyalı din adamları ve tüccarların yerel yöneticiler tarafından haksız vergi taleplerine ve tacizlere maruz kalması, uzak vilayetlerde merkezi otoritenin zaman zaman zayıfladığını göstermektedir. Yerel idarecilerin kişisel çıkarları uğruna ahidnâme kurallarını ihlal etmesi, devleti uluslararası alanda zorlayan bir sorun olmuştur. Bâb-ı Âli ise bu ihlallere seyirci kalmamıştır. Kurumsal hafızasını ve emsal kararları devreye sokarak otoritesini yeniden sağlamıştır. Örneğin Kıbrıs'ta yaşanan ve merkeze bildirilen bir mağduriyet vakası daha önce Edirne'deki benzer başka bir olayla emsal tutulmuş ve bu kapsamda hüküm verilmiştir. Bu durum, devletin ahidnâme şartlarını uygulamadaki hukuki tutarlılığını ve düzenli bir içtihat oluşturma eğilimini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Osmanlı idaresi ahidnâmelerle sunduğu güvenceyi yalnızca karşılıklı bir diplomatik zorunluluk olarak değil, İslami devlet geleneğinin yabancılara tanıdığı hukuki himayenin ve evrensel devlet itibarının bir gereği olarak değerlendirmiştir. Merkez, Katolik din adamlarının veya tüccarların taşrada uğradığı haksızlığı doğrudan kendi otoritesine yapılmış bir müdahale saymış; yerel düzeydeki olası dini veya bürokratik önyargıları aşarak hukuku koruyucu bir kalkan olarak işletmiştir. Sicilyateyn tebaasının seyahat pratikleriyle ilgili kayıtlar, Osmanlı Devleti'nin uluslararası sahadaki taahhütlerine bağlılığını ve merkezi otoriteyi taşrada da uygulama iradesini gösteren önemli veriler olarak öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

Arşivler

1. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Name-i Hümayun Defteri (A.DVNS.NMH.d.), 5/403.

Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVNS,DVE.d.), 83/8.

Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVNS,DVE.d.), 96/1.

Düvel-i Ecnebiye Defteri (A.DVNS,DVE.d.), 97/2.

Hadariye Defteri (A.DVNS,HADR.d.), 06.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri (TS.MA.d.), 6058.

İbnülemin Hariciye (İE.HR.) 22/1966.

Cevdet Hariciye (C. HR.) 68/3355.

2. Şer'iyye Sicilleri

Kıbrıs Şer'iyye Sicilleri/KŞS, 21, 278).

3. Telif/Tetkik Eserler

Avcı, Yasemin - Yazıcı Özdemir, Ömür. "Kudüs Kamame Kilisesi: Hıristiyanlığın Merkezinde Osmanlı Mirası ve Statüko Meselesi". *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi* 15/29 (2019), 35-58.

Bottari, Salvatore. "Trade and Politics Between Naples, Sicily and The Ottoman Empire During The Kingdom Of Charles Of Bourbon (1734-1759)". *Uluslararası Piri Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu (26-29 Eylül 2013)*, c.5, 149-156. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Danış, İlhami. "Kudüs ve Sakız Adasındaki Fransa'ya Tabi Rahiplere Sağlanan İmtiyazlara Dair Ferman ve Nâme-i Hümâyûnlar Üzerine Bir Değerlendirme (1716-1741)". *Lale Devri'nde Osmanlı Devleti ve Nevşehir*. ed. İlyas Gökhan - Ali Meydan. 250-268. Kayseri: Kömen Yayınları, 2018.

Demiryürek, Mehmet. "The Legal Foundations of the Commercial Relations between the Ottomans and Neapolitans". *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 69 (2014), 53-74.

Dipratu, Radu. "The French Capitulation ('ahdname) of 1604: A Re-evaluation and Critical Edition of an Ottoman Charter of Privileges". *Osmanlı Araştırmaları* 63 (2024), 49-114.

Doğan, Güner. "Napoli Devlet Arşivi Belgelerine Göre İki Sicilya (Napoli) Krallığı İzmir Konsolosluğunun Teşekkülü (1740-1743)". *Şehir, Kültür, Medeniyet: Çaka Bey'den Günümüze İzmir*. ed. Turan Gökçe - Hüseyin Çalış. 2/977-998. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları, 2022.

İncalcık, Halil. *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV: Âyanlar, Tanzimat, Meşrutiyet*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2022.

Kütükoğlu, Mübahat S. "Ahidnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/536-540. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Mohammad, Zakaria. "The Holy Sepulcher and the Garbage Dump: An Etymology". *Jerusalem Quarterly* 50 (2012), 110-111.

- Noradounghian, Gabriel. *Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman*. 4 Cilt. Paris: F. Pichon, 1897-1903.
- Özkul, Ali Efdal. "Commercial Activities of Italian City-States (Sicily-Naples, Venice, Genoa, Sardinia and Duchy of Tuscany) on the Island of Cyprus Under the Ottoman Administration". *New Trends in Ottoman Studies: Papers Presented at the 20th CIEPO Symposium, Rethymno, 27 June-1 July 2012*. ed. Marinos Sariyannis vd. 335-350. Rethymno: University of Crete & IMS/FORTH, 2014.
- Roberts, John Morris. *Avrupa Tarihi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2015.
- Sevinç, Tahir. "Osmanlı-Sicilya İlişkileri ve Cizye Muhasebecisi Hüseyin Efendi'nin Sicilya Elçiliği (1740-1742)". *History Studies* 5/2 (2013), 411-428.
- Sezer, Hamiyet. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Seyahat İzinleri (18-19. Yüzyıl)". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 21/33 (2002), 105-120.
- Şişman, Ayşin. "1702-1708 Tarihleri Arasında Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümler". *Tarih Dergisi* 36 (2000), 221-252.
- Turan, Şerafettin. "Osmanlı İmparatorluğu ile İki Sicilya Krallığı Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defterleri". *Belgeler* 4/7-8 (1967), 79-167.
- Turna, Nalan. *19. Yy'dan 20. Yy'a Osmanlı Topraklarında Seyahat, Göç ve Asayiş Belgeleri: Mürûr Tezkereleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2013.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı. *Osmanlı-Rus Antlaşmaları 1700-1834*. İstanbul: Devlet Arşivleri Başkanlığı Yayınları, 2019.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. 4. Cilt 2. Kısım. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Yırşen, Reyhan. *6 Numaralı Sicilyateyn (Düvel-i Ecnebiye) Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, 2018.

Extended Abstract

This study examines the visits of the subjects of the Kingdom of the Two Sicilies to the holy sites in Jerusalem and the challenges faced by the clergy in these lands between 1754 and 1803, within the framework of Ahidnâme (Capitulations) law and Ottoman administrative procedures. These visits, shaped particularly by the relevant provisions of the Ottoman-Neapolitan Treaty of Commerce dated April 7, 1740, present a multi-layered field of interaction involving international law, diplomacy, and imperial governance, rather than being merely a religious practice. The fourth article of the 1740 Ahidnâme explicitly defines the subjects' freedom of worship and their right to visit holy places such as Jerusalem, stipulating that these rights be applied equally to the privileges granted to other "friendly states". The primary argument of this study is that these visits were not simply "religious travels" but were part of a codified and institutionalized safe-travel regime within the Ottoman legal order. This regime was operated through Ahidnâmes, road decrees (yol hükümleri), and consular networks, providing secure travel and residency for priests, interpreters, servants, and merchants belonging to the Kingdom of the Two Sicilies. Indeed, the decrees found in the Sicily Register (97/2) and the Foreign State Registers (Düvel-i Ecnebiye) under the Hadariye classification (No. 6) contain explicit warnings to ensure that Sicilian subjects traveling to Jerusalem are protected from interference, exempted from tax obligations, and not harassed by local officials. However, in practice, this legal framework did not always function seamlessly. Documents from diverse regions such as Jerusalem, Edirne, Izmir, Cyprus, and Aleppo reveal that local officials occasionally acted in violation of the Ahidnâme provisions, interfering with Sicilian subjects and even offending priests and travelers. This situation clearly exposes the tension between the central administration's legal regulations and provincial practices. In the face of such violations, the Sicilian Embassy's intervention through formal complaints to the center, resulting in the re-issuance of imperial orders, signifies a solution-oriented negotiation process between the two parties. The transformative role of the 1740 treaty becomes clearer when viewed against its

historical backdrop. Under the Ahidnâmes of 1604 and 1673, Sicilians visiting Jerusalem could only do so as “pilgrims under French protection” and were required to travel under the French flag. However, the 21-article treaty signed with the Sublime Porte in 1740 by Giuseppe Finocchietti di Faulon, the envoy of King Charles III—who had recently completed the political unification of the kingdom—granted Sicilian subjects the freedom of movement under their own flag. The Ottoman State evaluated this diplomatic opening within the principle of reciprocity (*mütekabiliyet*), formally certifying the institutional relationship at the highest level by sending Hacı Hüseyin Efendi as an envoy to the Neapolitan court in 1741. This institutionalized safe-travel regime relied on a dynamic bureaucratic mechanism operated through official travel documents such as the *mürur tezkeresi* (internal passport) and *yol emri* (road order). Issued upon the formal petition (*takrir*) of the Sicilian envoy in Istanbul and addressed to the *kadis* (judges) and port authorities along the route, these *firmans* secured a vast logistical network stretching from centers like Durazzo, Ulcinj, Egypt (Cairo), and Cyprus to Aleppo, Damascus, Beirut, and Jerusalem. Ottoman bureaucracy displayed remarkable sensitivity in this regard. For instance, when Mena son of Mardıros, a servant of the Egyptian consular dragoman Yosef son of Mikail Arfenci, passed away in 1799, his diplomatic travel permit was immediately returned to the center for cancellation, and a new document was issued for the newly hired personnel to prevent potential forgery. Despite bureaucratic diligence, the most striking aspect revealed by the documents is the deep conflict between the central government’s protectionist will based on international law and the local practices in distant provincial *vilayets*. Events such as the unjust collection of *cizye* (poll tax) and fines from Sicilian priests in Jerusalem in 1775, the attempted seizure of merchant Petro Damiyano’s goods in 1794, and the physical or verbal assaults on the consular priest Padre Petro Marita in Izmir and priests named *Çevistane* and *Siltito* in Aleppo due to their denomination, demonstrate the dangerous extent of provincial corruption. In response to these issues, the persistent petitions of the Sicilian Ambassador in Istanbul, Don Constantino Ledolf, triggered the construction of a “legal memory” by the Ottoman center. The Sublime Porte did not merely dismiss complaints with temporary security orders; instead, it drafted severe warning *firmans* for officials violating treaty terms while invoking precedent (*emsal*) law. For example, a strict protection order sent to the Kadi of Nicosia regarding sectarian harassment in Cyprus was directly recorded into the local judicial registers (Cyprus Sharia Court Records). Shortly thereafter, when a similar incident occurred in Edirne at the other end of the empire, the officials of the Imperial Council (*Divan-ı Hümayun*) reminded the Molla of Edirne of the Cyprus case as a “precedent”, emphasizing the state’s consistency in upholding *Ahidnâme* conditions. This study aims to reveal the pilgrimage routes to Jerusalem and the mobility of the subjects of the Kingdom of the Two Sicilies in the Mediterranean in light of archival documents.

